

романтического символизма в мировой литературе. На основе принципов комплексного анализа сюжета романа рассмотрено сложную систему символов, составляющую эстетический фундамент произведения, наряду с систематизацией литературно-критических исследований творчества Г. Мелвилла и оценкой поэтических средств изображения.

Ключевые слова: романтическая символика, хронотоп, сюжетный код, кодовая специфика хронотопов, мифическая структура.

Irina Mohiley

POETICS OF UNIVERSAL PEACE SYMBOLS ROMAN H. MELVILLE
«MOBY DICK OR WHITE KIT»: SCENE HRONOTOP MARINE SPACE

The article analyses poetic traits in H. Melville's «Mobi Dick», with its prominent symbolic artistry and the chronotope in its imagery system that build up the novel's literary foundation.

Key words: romantic symbol, chronotope, structural code, code variety of chronotopes, mythical structure.

Стаття надійшла до редакції – 26.11.2011 р.

Прийнята до друку – 6.12.2011 р.

УДК 821.161 Вайлд

АНАТОЛІЙ ГРАДОВСЬКИЙ
МАКСИМ ГАЛУШКО

**«МИСТЕЦТВО – ДЗЕРКАЛО, ЩО ВІДОБРАЖАЄ
ТОГО, ХТО В НЬОГО ДИВИТЬСЯ, А НЕ ЖИТТЯ»
(МЕТАФОРА ПОРТРЕТУ В РОМАНІ ОСКАРА ВАЙЛЬДА
«ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»)**

У статті аналізується образ-символ портрета в романі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», розкривається його метафоричність і зв'язок з античною літературою.

Ключові слова: образ-символ, метафоричність, семіотичний роман, код, знак.

Образ портрета в романі О. Вайльда «Портрет Доріана Грея» – центральний у романі. А метафора портрета – це оригінальне художнє відкриття письменника, втілення його естетичної системи.

Символіка роману дуже складна. Відтворюючи істину в портреті, а не в обличчі живої людини, письменник ілюструє свій принцип, згідно з яким мистецтво реальніше за життя, тому життя наслідує мистецтво, а не навпаки.

Чим більше Доріан підпорядковує своє життя ідеї абстрактної краси, чим більше звільняється від моралі, тим жахливішим стає його портрет.

У «Портреті Доріана Грея» те, що означається (образ Доріана), трансформувало те, що означає (образ портрета), організувало в такий спосіб новий парадоксальний розвиток сюжету, що спостерігається в романі.

Як відомо, в основі сюжету роману О. Вайльда лежить синтез двох давніх мотивів: мотиву, пов'язаного з міфом про Нарциса, і мотиву договору людини з дияволом, точніше того варіанта, що пов'язаний з одержанням еліксиру молодості. Втім, англійський письменник модифікує обидва мотиви, змінюючи місцями образ портрета та Доріана: незмінний у часі портрет старіє, тоді як головний герой отримує вічну молодість портрета. Завдяки такій модифікації структура роману різко семіотизується. Його семіотичність задається декількома складними кодами і насамперед – образом-символом портрета.

Образ-символ портрета в романі Вайльда «Портрет Доріана Грея» припускає найрізноманітніші тлумачення. В образі портрета дослідники вбачають символ душі, совісті, внутрішнього суворого судді, гріхопадіння, магічного дзеркала, істини тощо. Виступаючи одним із персонажів роману, що живе своїм таємним, надреальним життям, портрет висвітлює усі приховані кутки внутрішнього світу справжнього Доріана Грея.

«У кожному мистецтві є те, що лежить на поверхні, і прихований смисл. Хто намагається проникнути глибше поверхні, той іде на ризик. І хто розкриває символ, йде на ризик», – пише у передмові до «Портрета Доріана Грея» О. Вайльд. Портрет є одним із головних образів роману, про що свідчить і назва твору, і його фінал. Розгадати символіку портрета Доріана Грея є складним і цікавим завданням водночас.

Насамперед з'ясуємо значення слова «портрет». Вже у самій назві втілено декілька символів слова «портрет»: це і, буквально, майстерно змальований портрет прекрасного юнака; це і «портрет» життя, сповненого злочинів; портрет як жахливий двійник героя тощо.

Метафора портрета є центральною в романі. Навколо портрета обертається головна дія твору.

Вайльд свідомо уникає повного, докладного опису останнього портрета Доріана Грея. Відомо лише, що в цей портрет Безіл Голуорд вклав свої мрії, почуття, своє бачення краси, тобто самого себе. Тому портрет відобразив не лише зовнішній і внутрішній світ натурника, але й душу самого митця.

Злам у душі Доріана Грея, підготовлений хибними ідеями лорда Генрі Ворда, вперше помічаємо у той момент, коли юнак бачить своє відображення на портреті, що сяє вічною чистотою, молодістю і вродою. Перед його уявою постає страшне майбутнє, коли він постаріє і його обличчя стане потворним. Картина підказує Доріанові думку, що із втратою вроди людина втрачає все. Герой висловлює своє фатальне бажання: бути завжди молодим і прекрасним, а замість нього щоб старів цей портрет. За здійснення цього бажання натурник Безіла ладен віддати все на світі, навіть власну душу.

І, як відзначає дослідник Я. Парандовський, відбувається диво: портрет і справді починає старіти, стає жакливим, беручи на себе «гріхи» героя, а сам юнак отримує вічну красу і насолоджується безтурботним щастям. Але угода є угодою: за молодість треба віддати душу, а людина без душі – це людина без совісті і моральних принципів. Впродовж вісімнадцяти років Доріан Грей зовні не змінюється, але картина віддзеркалює усі таємні рухи його думок, бажань, помислів і вчинків. Портрет живе своїм життям і відбиває порочне життя Доріана.

Коли на портрет дивиться художник Безіл – він прекрасний, коли Доріан Грей – портрет стає дедалі відразливішим. Це підтверджує вайльдівську сентенцію з передмови до роману: «Глядача, а не життя – ось що, власне, відображає мистецтво».

Перші зміни на портреті Доріан помічає після випадку із самогубством Сибіл, до якого призвела його сварка з дівчиною: «Інакшим став вираз, щось жорстоке з'явилося в обрисах вуст». Портрет є символом людської душі, що стає все потворнішою. Крок за кроком Доріан Грей морально падає нижче й нижче, і портрет – суворий суддя – все нотує. Зрештою герой вже не може дивитися на портрет – свою совість.

Доріан втрачає спокій: думки про портрет отруюють йому хвилини насолоди життям. Герой починає розуміти, що він повинен покінчити із своїм минулим і зі своєю совістю, і отримати свободу. Він встромлює

у портрет того ж самого ножа, яким вбив Безіла Голуорда. У ту ж мить надприродна сила вбиває героя, бо мистецтво, на думку Вайльда, важливіше за життя. Портрет знов стає «неживим», але до нього повертається вічна краса і чистота вперше змальованого на ньому юнака.

У романі йдеться про п'ять портретів юнака: Доріан-Паріс у блискучому обладунку; Доріан-Адоніс у мисливському костюмі зі списом у руці; Доріан-Антиной у вінку із квітів лотоса; Доріан-Нарцис над озером; портрет Доріана, виконаний у реалістичній манері, який і є одним із головних образів твору.

На «античну» красу Доріана постійно вказують персонажі роману. Для художника Безіла Голуорда Грей є ідеальним втіленням вродливих героїв давньогрецької та давньоримської міфології. Він не втомлюється малювати зі свого юного протеже античних богів і героїв.

Ім'я Доріан у перекладі з англійської означає «доричний», це мистецтвознавчий термін на позначення найдавніших пам'яток класичної античності. Тож цілком закономірно, що у образі головного персонажа «Портрета Доріана Грея» зосередилися риси багатьох героїв античної літератури й міфології. Для О. Вайльда було важливим використати значущі культурні «коди», аби глибше розкрити різнобічність свого героя.

Доріан Грей – вродливий юнак, у якому гармонійно поєдналися краса тіла та душі. Художник Безіл Голуорд вважає, що знайшов у Доріанові свого ідеального натурника, і не втомлюється писати з нього портрети.

У переказі лорда Генрі перед читачем постає абстрактний, аби не сказати – тривіальний, міфологізований портрет-асоціація. Ступінь асоціативно-художнього мислення срудита Генрі Вотона надто високий, і гострота зору цього завідника лондонських вернісажів така, що їй міг би позаздрити будь-хто. Проте цей шанувальник мистецтва оперує винятково традиційними образами, відтак перед нами на портреті постає «юний Адоніс, ніби створений із слонової кістки й трояндових пелюсток», «чарівник», але «недоумкуватий», нарцис – «красунчик», квітка, що тішить зір узимку, а влітку охолоджену голову.

Ім'я Адоніс походить із семітських мов і означає «володар». Історичною батьківщиною цього фракійського божества природи, яке уособлювало смерть і воскресіння рослинності, центром його культу було таємниче біблійне місто Гебал (семітське; букв. означає «голий»),

«безволосий»), котре давні греки і римляни називали Біблос. У V ст. до Р.Х. культ Адоніса був перенесений у Грецію, а звідти проник і до Риму.

Адоніс був дитям Інцести (кровозмішування): давні греки вважали його сином красуні Мири та її батька, одного із царів Кіпру, в якого вона закохалася. Не маючи сил утамувати муки совісті, вона ублагала богів, аби ті перетворили її на миртове дерево, що дає пахучу смолу. Минув час, і стовбур дерева розколовся, а з нього вийшло немовля Адоніс, котрого доглядали, годували і виховували німфи та служниця його матері на ім'я Луцина (Овідій «Метаморфози»). Богиня Афродіта полубила те гарне маля і послала його на виховання Персефоні, володарці підземного царства, богині злаків та земної плодючості, але коли Адоніс підріс, вона не захотіла розлучатися з красенем-юнаком і не віддала його Афродіті. Суперечку богинь вирішив сам Зевс: третину року Адоніс має перебувати в Персефоні, третину – в Афродіті, а останню третину – на свій власний розсуд.

Адоніс загинув на полюванні – його тяжко поранив дикий вепр. Афродіта, закохана в Адоніса (вона випадково подряпалася стрілою свого синочка Ерота), почула стогін помираючого і спустилася до нього з піднебесся, та було вже пізно. На місці, де пролилася кров Адоніса, вирости червоні троянди: до того дня священна квітка Афродіти була білою, але коли богиня бігла на допомогу Адонісу, то вколола собі п'яту, і краплинки її крові, впавши на троянду, забарвили її в червоний колір. Краса Адоніса стала загальнозрозумілою метафорою, тож не дивно, що на цей міфічний образ посилається й лорд Генрі Вотон.

Хлопчисько Доріан, залишаючись наодинці, залюбки грає роль Нарциса – «мавпує як дурник», і «якось раз... поцілував вуста, намальовані на тому портреті», «щоранку він довго простоявав перед портретом, милуючись ним, інколи він відчував, що майже закоханий у нього».

Серед особистих речей Доріана Грея – один із численних дарунків лорда Генрі: «овальне ручне дзеркало в рамі із слонової кістки, прикрашене купідонами». У нього герой полюбляє дивитися.

Нарцисизм Доріана – вів не тільки естетизму як життєво світоглядної позиції героя, але й безсумнівна ознака роздвоєння його особистості, котра щодня поглиблюється, стає все помітнішою.

На думку Безіла Голуорда, персонаж його портрета – іще й Антиной, бо він твердо переконаний, що поява його (Безілового) портрета на тлі загального прогресу мистецтва є зразковим явищем, яке важить не менше, аніж винахід венеціанцями олійних фарб та поява постаті Антиноя в античній літературі. Римляни пізнього періоду шукали собі заспокоєння й опори в гармонійних і вічних образах мистецтва, головним серед яких на той час став Антиной.

Антиной, грек із міста Клавдіополь у Віфанії, красень-юнак, улюбленець римського імператора Адріана (117-138 рр.), трагічно загинув у 130 році – утопився в Нілі. За наказом Адріана, на честь Антиноя в Єгипті було вибудовано місто Антинополь. До того ж Адріан наказав обожествити Антиноя: на його честь у багатьох містах споруджували храми і встановлювали статуї, відливали монети з його зображенням. У мистецтві пізньої античності Антиной був канонізований як ідеальний взірць юності і вроди. Античні майстри міфологізували Антиноя, часто зображували його у вигляді божества або героя грецьких легенд.

Доріан Грей для Безіла Голуорда – не просто модель чи натурник. Він – його кумир, його божество, втілений ідеал живої Краси. Безіл щодня бачиться з ним і малює його безкінечний портрет – фарбами, олівцем. Він уже не може жити без Доріана: триває усвідомлений процес міфологізації людини людиною.

У бажанні Безіла повсякчас бачити біля себе цього юнака прочитується класична міфологічно-психологічна історія вродливого пастуха Ганімеда, сина Троя, легендарного царя Трої, в якого закохався Зевс. Громовержець, перетворившись на орла, викрав юнака, приніс його на Олімп і поставив там своїм виночерпієм.

Викрадення Ганімеда – поширений сюжет. Міфічного героя зображували гарненьким підлітком, котрого несе у дзьобі орел, часто із келихом вина у руках – атрибутом його майбутньої ролі на Олімпі.

Дивак Голуорд певен, що здатен відтворити цей дивовижний світ на своїх картинах з допомогою найдосконаліших, ніким не бачених образів, і зовсім не бажає розлучатися зі своїм витвором – портретом, не погоджується послати його на жодну з престижних виставок, про які твердить йому лорд Генрі. Більше того: Безіл не бажає продати жодну зі своїх картин, створених у присутності Доріана.

Таким чином навколо портрета Доріана Грея починає в'язатися незбагнений гордіїв вузол таємниць – філософія мистецтва, закоханість художника, містика, мотиви диявольського прокляття.

Аналізуючи розв'язку роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», Є. Маланюк у своїй «Книзі спостережень» наголошував на містичному ракурсі мистецтва: «Доріана Грея за всі його злочини проти людей, проти суспільної етики й моралі не тільки не покарано, а, навпаки, шлях його життя був устелений трояндами і орхідеями, і він сяяв красою вічного юнацтва. Але удар ножа, направлений до твору мистецтва, в полотно портрета – влучив у серце оригіналу. І смерть не оборонила Доріана від помсти мистецтва: його знайшли старим і гидким біля портрета, що сяяв владною красою – назавше. Так мститься Демон Мистецтва, володар країни, що лежить поза межами добра і зла, але в межах мистецької моралі».

Анатолий Градовский, Максим Галушко
«ИСКУССТВО – ЗЕРКАЛО, КОТОРОЕ ОТОБРАЖАЕТ ТОГО, КТО В НЕГО СМОТРИТ, А НЕ ЖИЗНЬ» (МЕТАФОРА ПОРТРЕТА В РОМАНЕ О. УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРИАНА ГРЕЯ»)

В статье анализируется образ-символ портрета в романе О. Уайльда «Портрет Дориана Грея», раскрывается его метафоричность и связь с античной литературой.

Ключевые слова: образ-символ, метафоричность, семиотический роман, код, знак.

Anatoliy Gradovsky, Maxym Galushko
«ART IS A MIRROR THAT REFLECTS ONE LOOKING INTO IT BUT NOT LIFE» (THE METAPHOR OF A PORTRAIT IN O. WILDE'S NOVEL «THE PICTURE OF DORIAN GRAY»)

The image-symbol of a portrait in the O. Wilde's novel «The Picture of Dorian Gray» is analyzed in the article; its metaphor character and the connection with antique literature is discovered.

Key words: image-symbol, metaphor character, semiotic character, code, sign.

Стаття надійшла до редакції – 13.11.2011 р.

Прийнята до друку – 6.12.2011 р.